

Roszczenie małoletniego o rentę z tytułu uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia

Szkoda jest uszczerbkiem w prawnie chronionych dobrach wyrażającym się w różnicy pomiędzy stanem dóbr, jaki już istniał i jaki mógłby następnie w normalnej kolei rzeczy wytworzyć się, a stanem, jaki powstał na skutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy, z którym to zdarzeniem ustawodawca wiąże powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej¹. Chodzi oczywiście o uszczerbek, który powstał wbrew woli

¹ Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1337–1338; F. Błahuta, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1972, s. 871; W. Czachórski, *Zobowiązania*, Warszawa 1994, s. 75; T. Dybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, red. W. Czachórski, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 214–217; M. Kaliński, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2009, s. 77; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 90–91; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 19–20, 36 i nast.; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998, s. 31; T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Księga trzecia: Zobowiązania*, t. 1, Warszawa 2011, s. 80; K. Zagrobelny, [w:] *Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 350–351; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 577.

poszkodowanego². Przedmiotem uszczerbku mogą być zarówno dobra majątkowe, czyli takie, których wartość da się ustalić w pieniądzu, jak i dobra, których wartości nie da się ustalić czy też ocenić tym miernikiem. Dlatego też wyróżniamy szkodę majątkową i niemajątkową, czyli krzywdę³. Szkoda niemajątkowa polega na cierpieniach fizycznych i psychicznych doznanych przez poszkodowanego. Obowiązek naprawienia krzywdy przez zapłatę zadośćuczynienia istnieje tylko w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych (np. art. 445, art. 446 § 4, art. 448 k.c.)⁴.

Szkoda na osobie polegająca na uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia odnosi się bezpośrednio do osoby poszkodowanego, jest bowiem konsekwencją naruszenia jego dóbr osobistych.

² Tak: F. Błahuta, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1972, s. 871; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 90–91; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 36 i nast.; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 31; T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 80; inaczej Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1337–1338; W. Czachórski, *Zobowiązania*, s. 75; T. Dybowski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 214–217; J. Rezler, *Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu, według prawa cywilnego*, Warszawa 1968, s. 21; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 577.

³ Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1336; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 21 i nast.; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 25 i nast.; K. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 578.

⁴ T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 80.

Uszkodzenie ciała polega na naruszeniu integralności fizycznej człowieka pozostawiającej wyraźne ślady. Może ono dotyczyć powłoki cielesnej, polegając na ranach i stłuczeniach, jak i narządów lub tkanek wewnętrznych organizmu, polegając na złamaniu kości, uszkodzeniu narządów lub tkanek wewnętrznych. Rozstrój zdrowia polega zaś na zakłóceniu funkcjonowania jego poszczególnych organów lub ich zespołu bez widocznego zewnętrznego naruszenia czy uszkodzenia⁵. Jednak granice między tymi pojęciami są płynne i przy poważnych uszkodzeniach ciała występują jednocześnie⁶. Z powodu uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia poszkodowany na podstawie art. 445 § 1 k.c. może domagać się przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Szkada na osobie może mieć jednak charakter nie tylko niemajątkowy, ale i majątkowy⁷. Charakter majątkowy szkody na osobie występuje jako skutek pośredni zdarzenia wyrządzającego szkodę,

⁵ G. Bieniek, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 627; A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 808; W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego*, red. W. Czachórski, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 662–663; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ignatowicz, Warszawa 1972, s. 1095; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 254; M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1723.

⁶ W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 663; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1095.

⁷ Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1338; W. Czachórski, *Zobowiązania*, s. 76; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1095; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 253; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 44–45; K. Zagrobelny, [w:] *Podstawy prawa...*, s. 350.

mianowicie ma miejsce wtedy, gdy szkoda dotycząca zdrowia lub życia człowieka pośrednio odbija się na jego interesach czy prawach ściśle majątkowych w postaci zwiększonych wydatków, utraty lub zmniejszenia zdolności zarobkowania, zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość⁸. Szkoda majątkowa stanowi bowiem uszczerbek, który powstaje w sferze majątku poszkodowanego. W konsekwencji elementy tej szkody, mimo że odnoszą się do osoby poszkodowanego, w świetle art. 361 § 2 k.c. mają postać straty oraz utraconych korzyści⁹.

W przypadku uszczerbku w dobrach majątkowych będącego następstwem szkody polegającej na uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia przepis art. 444 k.c., obok roszczenia o jednorazowe odszkodowanie (art. 444 § 1 k.c.), przyznaje roszczenie o rentę (art. 444 § 2 k.c.). Zgodnie z art. 444 § 2 k.c. poszkodowany może żądać renty, jeżeli w konsekwencji uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia spowodowanego czynem niedozwolonym, za którego następstwa ktoś ponosi odpowiedzialność:

- utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej,
- zwiększyły się jego potrzeby,
- zmniejszyły się jego widoki powodzenia na przyszłość.

⁸ W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 660; T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 80.

⁹ Zob. A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 6, red. A. Olejniczak, Warszawa 2009, s. 678.

Roszczenie o rentę powstaje, gdy istnieje choć jedna z wymienionych przesłanek. Gdy zachodzą dwie takie przesłanki lub wszystkie, każda z nich ma wpływ na wysokość należnej renty. W sytuacji gdy poszkodowanym jest osoba, która ze względu na swój wiek i przygotowanie życiowe już pracuje, każda z ww. przesłanek może mieć miejsce. To zaś, czy renta z tytułu ich zaistnienia zostanie przyznana przez sąd, będzie już wynikiem przeprowadzenia postępowania dowodowego, oceny poczynionych w jego toku ustaleń faktycznych. Należy jednak pamiętać, iż powołany przepis określa jedynie skutki czynów niedozwolonych, nie określając przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej. Zależą one bowiem od podstaw obowiązku naprawienia szkody, które zostały określone w art. 415–436 k.c.¹⁰ Nie wskazuje także zasad rządzących odpowiedzialnością za wyrządzenie szkody, których poszukiwać będziemy w przepisach ogólnych.

Powstanie szkody polegającej na utracie lub zmniejszeniu dochodów następuje z chwilą, gdy poszkodowany po raz pierwszy został pozbawiony możliwości uzyskania zarobków i innych korzyści, jakie osiągałby, gdyby nie doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia¹¹. Przez zwiększone potrzeby jako przesłankę

¹⁰ Zob. A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 807; M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1722; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 680.

¹¹ Tak uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNC-PiUS 1965, nr 2, poz. 21; G. Bieniek, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 632; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1097.

uzyskania roszczenia o rentę należy rozumieć stale powtarzające się wydatki, jakie musi ponosić poszkodowany w związku ze zdarzeniem wyrządzającym mu szkodę na osobie, a których nie ponosiłby, gdyby szkoda ta nie miała miejsca. Chodzi o ponoszenie przez poszkodowanego wyższych kosztów utrzymania w zakresie usprawiedliwionych potrzeb w porównaniu ze stanem sprzed wyrządzenia szkody¹². Zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość może być samoistną podstawą roszczenia o rentę, jeżeli w stosunku do sytuacji istniejącej przed wyrządzeniem szkody istnieje związek pomiędzy utratą szans a ograniczeniem na przyszłość możliwości zarobkowych przy zachowanej przez poszkodowanego, nawet całkowicie, zdolności do pracy¹³. Przy czym ze zmniejszeniem widoków powodzenia na przyszłość wiąże się utrata wszelkich korzyści majątkowych, jakie poszkodowany dzięki swoim indywidualnym właściwościom, np. posiadaniu szczególnych uzdolnień, talentu, uzyskaniu szczególnie wysokich kwalifikacji, specjalizacji mógłby przy pełnej sprawności organizmu osiągnąć, a których osiągnięcie stało się na skutek doznanego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia niemożliwe. Utrata zdolności do pracy zarobkowej powoduje

¹² Zob. M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1729; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę wypadkową*, NP 1968, nr 4, s. 531–532.

¹³ Tak M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1729; zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 256.

zaś utratę zwykłych, przeciętnych zarobków, jakich poszkodowany mógłby się spodziewać z pracy w swoim zawodzie¹⁴.

Może się zdarzyć, iż uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia będące następstwem czynu niedozwolonego dotkną małoletniego, czyli osobę, która ze względu na swój wiek i przygotowanie życiowe jeszcze nie pracuje zarobkowo, a także nie uzyskuje dochodów dzięki swoim indywidualnym właściwościom. Małoletnim jest bowiem w świetle art. 10 k.c. osoba fizyczna, która nie jest pełnoletnia. Nie ukończyła zatem 18 lat (art. 10 § 1 k.c.) lub przed ukończeniem 18 lat nie zawarła związku małżeńskiego (art. 10 § 2 k.c.)¹⁵. Pojawia się wtedy problem, czy w stosunku do tej osoby w ogóle możliwe jest przyjęcie istnienia przesłanek powstania prawa do renty, o której mowa w art. 444 § 2 k.c. Problem ten związany jest z kwestią możliwości podjęcia przez

¹⁴ Tak uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNC-PiUS 1965, nr 2, poz. 21.

¹⁵ Zdolność do zawarcia małżeństwa mają osoby fizyczne, które ukończyły 18 lat (art. 10 § 1 k.r.o.). Kobięcie, która ukończyła lat 16, z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa (art. 10 § 1 k.r.o.). W sytuacji gdy małżeństwo zostanie zawarte przez mężczyznę lub kobietę, którzy nie ukończyli 18 lat, może ono zostać unieważnione (art. 10 § 2, 3 i 4 k.r.o.). Przy czym chodzi o sytuację, gdy kobieta nie uzyskała zezwolenia sądu na jego zawarcie lub w chwili składania oświadczenia o zawarciu małżeństwa nie miała ukończonych lat 16. Brak zdolności do zawarcia małżeństwa jest bowiem przeszkodą małżeńską. Fakt zawarcia małżeństwa mimo braku zdolności do jego zawarcia powoduje, że małżonkowie stają się pełnoletni (art. 10 § 2 k.c.). Pełnoletności tej nie utracą, mimo iż małżeństwo przez nich zawarte zostanie unieważnione.

małoletniego pracy zarobkowej i uzyskiwania z niej dochodów oraz wykorzystywania uzdolnień w celu otrzymania korzyści.

Zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie sądów nie budzi wątpliwości, iż osobie, która ze względu na swój wiek i przygotowanie życiowe jeszcze nie pracuje zarobkowo, może być przyznana renta z powodu zwiększenia się jej potrzeb¹⁶. Jak to już wcześniej wyjaśniono, przez zwiększenie potrzeb rozumie się konieczność stałego ponoszenia, w sposób powtarzający się, wydatków na pokrycie podwyższonych kosztów utrzymania będących następstwem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Chodzi o koszty dodatkowe, których poszkodowany nie ponosiłby, gdyby nie zdarzenie wyrządzające mu szkodę. Służą one bowiem pokrywaniu wydatków na nowe potrzeby, których wystąpienie jest skutkiem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia.

Będą to w szczególności wydatki na odpowiednie leczenie dla osiągnięcia poprawy lub zapobieżenia pogorszeniu się stanu zdrowia poszkodowanego¹⁷. Przy czym nie będzie tu tylko chodziło o koszty środków farmakologicznych, ale także środków

¹⁶ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNCPiUS 1965, nr 2, poz. 21; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27.05.1966 r. III CR 308/65, OSPiKA 1967, nr 7, poz. 179; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.06.1969 r. III PRN 34/69, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1970 r. II CR 192/70, niepubl.; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23.10.1979 r. III CZP 66/79, OSNCPiUS 1980, nr 3, poz. 49; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.06.2009 r. IV CSK 37/2009, OSP 2010, nr 9, poz. 93; G. Bieniek, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 639.

¹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.06.1969 r., III PRN 34/69, niepubl.

medycznych (np. cewników, pojemników na mocz, kompresów, gaz opatrunkowych), koszty powtarzających się szeroko rozumianych zabiegów rehabilitacyjnych (np. rehabilitacji logopedycznej, ruchowej), wyjazdów rehabilitacyjnych, zaopatrzenia w sprzęt usprawniający oraz ułatwiający codzienne funkcjonowanie czy ćwiczenia, konsultacji medycznych i psychologicznych. W zależności od stanu zdrowia poszkodowanego zwiększone potrzeby mogą także polegać na konieczności ponoszenia wydatków na zakup środków pielęgnacyjnych (np. wazeliny i maści), higienicznych (np. pampersów, ręczników papierowych, wacików, chusteczek nawilżonych do wycierania ciała), służących do utrzymania higieny osobistej ciała, tj. mydła, szamponu, i czystości (np. proszku do prania, detergentów), zużywanych w większej ilości niż przy zdrowym dziecku lub których konieczności używania przy zdrowym dziecku z uwagi na wiek i rozwój poszkodowanego już by nie było. Na zwiększone potrzeby składają się także koszty specjalistycznego żywienia, polegającego nie tylko na podawaniu żywności bogatszej w składniki odżywcze lub stosowaniu szczególnej diety zdrowotnej, np. diety łatwostrawnej z ograniczeniem tłuszczu, ale również na sposobie przygotowania posiłków z uwagi na metodę podawania, np. dojelitowego, pozajelitowego. Przez nowe potrzeby należy także rozumieć konieczność zapewnienia dziecku innego trybu życia i dodatkowych rozrywek, które w jakimś stopniu zmniejszają dysproporcję między trybem życia i osiąganym z niego zadowoleniem dzieci zdrowych i dziecka, które doznało uszkodzenia ciała lub rozstroju

zdrowia¹⁸, a także konieczność korzystania z korepetycji celem pomocy w uzupełnieniu braków w nauce czy nawet opanowaniu materiału¹⁹. Zwiększone potrzeby polegają także na konieczności ponoszenia kosztów sprawowania opieki specjalistycznej, np. pielęgniarskiej, a także opieki w postaci całodziennej pieczy nad dzieckiem lub stałej pomocy w czynnościach życia codziennego czy też stałego świadczenia usług domowych (np. przygotowanie posiłku, podanie posiłku i pomoc w jego zjedzeniu, wykonanie zabiegów higieny osobistej i ubranie lub pomoc przy tych czynnościach, pranie, sprząatanie), w tym zapewnienia wyjątkowo dobrych warunków bytowych²⁰. Przy czym dla istnienia roszczenia o rentę nie ma znaczenia, czy opiekę tę nieodpłatnie mogą i chcą zapewnić poszkodowanemu osoby bliskie²¹, zwłaszcza gdy rodzice czy opiekunowie są ustawowo zobowiązani do sprawowania pieczy nad dzieckiem (art. 95 i art. 155 k.r.o.). Oczywiście najbliżsi powinni pomagać sobie nawzajem, w szczególności rodzice powinni udzielać małoletnim dzieciom niezbędnej im pomocy, nie oznacza to jednak, że okoliczność ta powoduje wyłączenie odpowiedzialności odszkodowawczej osoby zobowiązanej do

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27.05.1966 r., III CR 308/65, OSPiKA 1967, nr 7, poz. 179.

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22.06.2005 r., III CK 392/04, niepubl.

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.06.1969 r., III PRN 34/69, niepubl.

²¹ Zob. A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 693; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.03.1969 r. I PR 28/69, OSNCP 1969, nr 12 poz. 229; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28.11.1972 r. I CR 534/72, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.07.1977 r. I CR 143/77, niepubl.

naprawienia szkody. Potrzeba udzielenia w ogóle pomocy czy też udzielenia pomocy w takim zakresie nie wchodziłaby bowiem w rachubę, gdyby nie zdarzenie wywołujące szkodę²². Poza tym w sytuacji udzielania pomocy i opieki przez osoby najbliższe nie następuje to bez żadnych dla nich dolegliwości czy kosztów. Często wiąże się to z koniecznością ograniczeń w sposobie organizowania własnego życia celem zapewnienia prawidłowej pieczy nad poszkodowanym. W sytuacji gdy zachodzi konieczność zaprzestania wykonywania pracy zarobkowej dla lepszego spełniania obowiązku opieki nad poszkodowanym, wiąże się to także z utratą zarobków i w konsekwencji pogorszeniem się sytuacji materialnej małoletniego poszkodowanego²³. Oczywistym jest, że w razie niemożności sprawowania takiej opieki przez osoby bliskie, poszkodowany musiałby mieć zapewnioną pomoc osoby trzeciej, a koszty jej wynagrodzenia musiałby być wliczone do ponoszonych kosztów leczenia. Dlatego też gdy opieka nad poszkodowanym mogłaby być sprawowana przez osoby trzecie, odszkodowanie z tego tytułu nie może przekraczać wynagrodzenia osoby mającej odpowiednie kwalifikacje do wykonywania tej czynności. Zresztą tego typu usługi wykonywane przez najbliższych oraz czas przez nich na ten cel poświęcany są trudno mieralne w przeliczeniu na pieniądze. Jednak czasami z uwagi na stan zdrowia poszkodowanego, szczególnie stan psychiczny, co

²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.07.2005 r. II CK 771/04, niepubl.

²³ Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.03.1969 r. I PR 28/69, OSNCPIUS 1969, nr 12 poz. 229; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1970 r. II CR 192/70, niepubl.

jest istotne zwłaszcza przy dzieciach, względy terapii przemawiają za tym, że opiekę nad nim powinni sprawować najbliżsi, a zwłaszcza rodzice. Gdy w takiej sytuacji rezygnują oni z pracy zarobkowej, poszkodowanemu przysługuje z tego tytułu prawo do odszkodowania w wysokości utraconego przez nich zarobku²⁴.

W świetle treści art. 444 k.c. legitymowanym czynnie do dochodzenia w postaci renty zwrotu wydatków poniesionych celem pokrycia kosztów zwiększonych potrzeb jest wyłącznie poszkodowane dziecko, mimo iż ich zapłata nie następuje z jego majątku²⁵. Jak wynika ze stanowiska judykatury i doktryny, poszkodowany celem przyznania na podstawie art. 444 § 2 k.c. renty z tytułu zwiększonych potrzeb, musi wykazywać, iż zwiększone potrzeby jako następstwo czynu niedozwolonego rzeczywiście istnieją. Nie musi już dowodzić, iż faktycznie potrzeby te zaspokaja²⁶. Stanowisko odmienne prowadziło do sytuacji, że

²⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1970 r. II CR 192/70, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.10.1973 r. II CR 365/73, OSNCPiUS 1974, nr 9, poz. 147; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15.02.2007 r. II CSK 474/06, niepubl.; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13.08.2008 r. VI ACa 176/08, niepubl.

²⁵ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.08.1972 r. I CR 246/72, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.10.1973 r. II CR 365/73, OSNCPiUS 1974, nr 9, poz. 147; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25.09.1997 r. I CKU 107/97, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15.02.2007 r. II CSK 474/06, niepubl.

²⁶ Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.03.1976 r. IV CR 50/76, OSNC-PiUS 1977, nr 1, poz. 1; zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.03.1969 r. I PR 28/69, OSNCPiUS 1969, nr 12, poz. 229; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28.11.1972 r. I CR 534/72, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.07.1977 r. I CR 143/77, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego

poszkodowany zmuszony byłby ponosić koszty, które od samego początku powinny być pokrywane przez sprawcę zobowiązanego do naprawienia szkody²⁷. Przede wszystkim jednak poszkodowany może nie dysponować jakimikolwiek środkami na ten cel, mimo iż zaspokajanie tych potrzeb jest konieczne. Poza tym roszczenie to nie ma charakteru regresu przeciw zobowiązanemu do naprawienia szkody. Dlatego też jego istnienie i rozmiar nie zależy od tego, czy poszkodowany rzeczywiście zaspokoił swoje potrzeby, wydatkując jakiegokolwiek koszty²⁸. Stanowisko to jednak dotyczy potrzeb istniejących aktualnie lub przewidywanych potrzeb przyszłych. Roszczenie o rentę dotyczy bowiem szkody przyszłej wyrażającej się w stale powtarzających się wydatkach na zaspokojenie tych potrzeb²⁹. Potrzeby, które wystąpiły wcześniej i w chwili orzekania nie mogą być już zaspokojone, nie uzasadniają żądania renty z art. 444 § 2 k.c., ale stanowią podstawę

z dnia 22.06.2005 r. III CK 392/04, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.02.2012 r. V CSK 57/11, niepubl.; wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 8.02.2006 r. I ACa 1131/05, niepubl.; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13.08.2008 r. VI ACa 176/08, niepubl.

²⁷ Tak J. Rezler, *Glosa do wyroku z dnia 11 marca 1976 r. IV CR 50/76*, NP 1978, nr 6, s. 967.

²⁸ A. Szpunar, *Renta dla okaleczonego dziecka*, NP 1962, nr 9, s. 1135–1136; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę wypadkową...*, s. 533; A. Szpunar, *Czyny niedozwolone w kodeksie cywilnym*, SC 1970, t. XV, s. 97; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 152; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22.06.2005 r. III CK 392/04, niepubl.

²⁹ Zob. A. Szpunar, *Renta...*, s. 1133; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę wypadkową...*, s. 529–530; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNCPiUS 1965, nr 9, poz. 196; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.07.2005 r. II CK 771/04, niepubl.

dochodzenia roszczenia o jednorazowe odszkodowanie z art. 444 § 1 k.c., oczywiście pod warunkiem, że zostały zaspokojone przez poszkodowanego³⁰.

Następstwem szkody na osobie, polegającej na uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia, nie musi być jednak tylko omówiona szkoda majątkowa w postaci straty, czy to już mającej miejsce, czy też mającej wystąpić w przyszłości, może nią być również szkoda majątkowa w postaci utraconych korzyści (art. 361 § 2 k.c.). Ponieważ art. 444 § 2 k.c. zawiera sprecyzowanie i rozwinięcie ogólnej zasady z art. 361 § 1 k.c.³¹, przyznana na jego podstawie renta będzie stanowiła wynagrodzenie szkody w postaci zarówno *damnum emergens* jak i *lucrum cessans*. Stanowiący podstawę zasądzenia renty uszczerbek majątkowy w postaci utraconych korzyści będzie następstwem utraty zdolności do pracy oraz zmniejszenia się widoków powodzenia na przyszłość jako konsekwencji uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia spowodowanego czynem niedozwolonym.

Gdy idzie o przyznanie na rzecz małoletniego renty z tytułu utraconej zdolności do wykonywania pracy zarobkowej czy zmniejszonych widoków powodzenia na przyszłość, to kwestia

³⁰ Zob. J. Rezler, *Glosa do wyroku...*, s. 967; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1970 r. II CR 192/70, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4.10.1973 r. II CR 365/73, OSNCPIUS 1974, nr 9, poz. 147; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13.08.2008 r. VI ACa 176/08, niepubl.

³¹ A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 64; A. Szpunar, *W sprawie ustalenia renty z tytułu uszkodzenia ciała*, NP 1979, nr 3, s. 21.

ta, w przeciwieństwie do renty z tytułu zwiększonych potrzeb, jest już sporna³². Zdolność do pracy zarobkowej i jej brak lub zanikanie są z samej swej natury związane z biologicznymi prawami rozwoju człowieka. Także indywidualne właściwości człowieka mogą pojawiać się, rozwijać czy nawet zanikać na przestrzeni całego życia wraz z jego rozwojem, dojrzewaniem w zależności od warunków, jakim podlegał, i działań, jakie w stosunku do swych uzdolnień podejmował. Małoletni jest zaś osobą, która ze względu na wiek i przygotowanie życiowe co do zasady nie uzyskuje dochodów z pracy i wykorzystywania swoich uzdolnień. Może mieć jednak miejsce sytuacja, iż z powodu zdarzenia powodującego uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia, mającego miejsce w okresie braku u małoletniego zdolności do pracy zarobkowej, w przyszłości, tj. wtedy gdy osiągnąłby on zdolność do pracy zarobkowej, gdyby nie wyrządzono mu szkody,

³² Zob. W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 665; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 255–256; A. Szpunar, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62*, OSPiKA 1965, nr poz. 196; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę tymczasową*, NP 1968, nr 4, s. 534; A. Szpunar, *Czyny niedozwolone...*, s. 98; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 154; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 691; zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSPiKA 1965, nr 9, poz. 196 wraz z glosą A. Szpunara; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27.05.1966 r. III CR 308/65, OSPiKA 1967, nr 7, poz. 179; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1970 r. II CR 192/70, niepubl.; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23.10.1979 r. III CZP 66/79, OSNC-PiUS 1980, nr 3, poz. 49; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.06.2009 r. IV CSK 37/2009, OSP 2010, nr 9, poz. 93.

tej zdolności on nie nabędzie, czy to w całości, czy też częściowo. Z powodu tego zdarzenia nie będzie mógł on również mimo osiągnięcia właściwego wieku i przygotowania wykorzystywać swoich indywidualnych właściwości, zaś gdyby nie miało ono miejsca, służyłyby one mu do uzyskiwania dochodów. A okoliczności te są wiadome już w chwili wystąpienia uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia z uwagi na jego rodzaj czy też zasięg (rozległość). Pojawia się zatem pytanie, czy renta z tytułu utraty zdolności do pracy i widoków powodzenia na przyszłość może być przyznana małoletniemu dopiero wtedy, gdy zdolność do pracy i możliwość komercyjnego wykorzystania talentów zostałyby przez niego nabyte, gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę, czy też już w okresie, gdy zdolności tej jeszcze nie nabył i nie wykorzystuje swych talentów celem uzyskania dochodów (nie osiągnął wieku i przygotowania potrzebnego do nabycia zdolności do pracy i zarobkowego wykorzystywania uzdolnień) w postaci renty tymczasowej, ale płatnej dopiero w przyszłości, począwszy od dnia, w którym po raz pierwszy prawdopodobnie uzyskałby z tego tytułu dochody, gdyby nie zaistniała szkoda.

Uszkodzenie ciała i rozstrój zdrowia, o którym mowa w art. 444 k.c., stanowi szkodę na osobie. Szkoda ta pośrednio może się wyrażać także w konsekwencjach majątkowych. Mianowicie będzie miało to niewątpliwie miejsce wtedy, gdy w związku z nią poszkodowany będzie musiał ponosić zwiększone wydatki. Dlatego też, jak to wcześniej wyjaśniono, sytuacja taka uzasadnia zasądzenie na rzecz poszkodowanego zwrotu wydatków już poniesionych na mocy art. 444 § 1 k.c. (szkoda obecna) oraz renty

z tytułu zwiększonych potrzeb na podstawie art. 444 § 2 k.c., jeżeli wydatki te muszą być ponoszone także w przyszłości w sposób ciągły (szkoda przyszła). Jednak szkoda majątkowa może mieć nie tylko postać straty, ale także utraconych korzyści (art. 361 § 2 k.c.). Jak wynika z art. 444 § 2 k.c., poszkodowany ma prawo domagać się naprawienia szkody poprzez zasądzenie renty również w sytuacji, gdy utracił zdolność do pracy i zmniejszyły się jego widoki powodzenia na przyszłość. Utrata zdolności do pracy powoduje w dobrach majątkowych poszkodowanego utratę lub zmniejszenie dochodów z tego tytułu, które uzyskiwałby, gdyby nie uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia będący następstwem czynu niedozwolonego. Zmniejszenie się zaś widoków powodzenia na przyszłość dotyczy sytuacji, w której przy zachowaniu nawet całkowitej zdolności do pracy na skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia poszkodowany traci możliwość odnoszenia korzyści majątkowych wobec utraty swoich indywidualnych właściwości, np. utrata słuchu uniemożliwia korzystanie z talentu śpiewu czy gry na instrumencie; utrata kończyn górnych uniemożliwia korzystanie z talentu gry na instrumencie czy zdolności plastycznych; oszpecenie uniemożliwia korzystanie ze zdolności aktorskich czy w modelingu; depresja, w zależności od swej postaci, może uniemożliwiać korzystanie ze zdolności dedukcyjnych, analitycznych, matematycznych i wszystkich innych itp. W obu tych przypadkach mamy do czynienia ze szkodą majątkową w postaci utraconych korzyści. Nie ma problemu, jeżeli w chwili zdarzenia poszkodowany był zdolny do pracy zarobkowej i z niej korzystał, osiągając z tego

tytułu dochody oraz wykorzystując swoje indywidualne właściwości, uzyskiwał korzyści majątkowe. Problem pojawia się, gdy z uwagi na wiek i przygotowanie życiowe nie miał jeszcze zdolności do pracy oraz nie mógł komercyjnie korzystać ze swoich talentów. Z ustaleń zaś wynika, że nawet gdy uzyska wiek i przygotowanie, które pozwalałyby mu celem uzyskania dochodów podjąć pracę i korzystać z talentów, nie będzie mógł tego zrobić, albowiem skutki zdarzenia wyrządzającego szkodę nie pozwolą mu na to. Skoro jednak małoletni poszkodowany niezależnie od czynu niedozwolonego znajduje się w takiej sytuacji, że nawet gdyby nie miało miejsca zdarzenie wyrządzające szkodę, nie odnosiłby korzyści z tytułu zatrudnienia lub wykorzystania indywidualnych właściwości i jego majątek dzięki temu się nie powiększa, nie może on uzyskać odszkodowania z tego tytułu, zanim nie uzyska wieku i przygotowania życiowego, które, gdyby nie zaistniał wypadek, pozwoliłyby mu podjąć pracę i korzystać z uzdolnień celem uzyskiwania dochodów. Z tą bowiem chwilą, gdyby nie doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, prawdopodobnie otrzymałby swój pierwszy spodziewany zarobek lub inną korzyść majątkową. W tym dopiero momencie poszkodowany doznaje konkretnego uszczerbku majątkowego w określonej wysokości, a jednocześnie zachodzi pewność, że uszczerbek ten będzie się powtarzał w przyszłości. Są zatem spełnione przesłanki powstania prawa do renty³³.

³³ Tak uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNC-PiUS 1965, nr 2, poz. 21.

Jeśli chodzi o zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość, to trzeba jednak zauważyć, iż ta samodzielna przesłanka roszczenia o rentę jest istotna w przypadku każdego dziecka, a nie tylko tego utalentowanego, które, gdyby nie zaistniała szkoda, wykorzystując swoje indywidualne właściwości, mogłoby liczyć na uzyskiwanie dochodów. Mianowicie uszkodzenie ciała i rozstrój zdrowia poszkodowanego w sytuacji, gdy jest on dzieckiem, może pociągać za sobą po prostu ogólne pogorszenie się szans życiowych. Dla dziecka zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość wiąże się z tym, że przed dzieckiem droga życiowa jest otwarta, chociażby nie posiadało ono szczególnych zdolności czy wybitnych talentów. Mogło ono bowiem liczyć na uzyskanie odpowiednich kwalifikacji w przyszłości. W zależności od troskliwości i zapobiegliwości rodziców, pracy nauczycieli czy różnych zbiegów okoliczności także u przeciętnego dziecka czy też dziecka sprawiającego problemy może nastąpić osiągnięcie umiejętności i kwalifikacji zapewniających możliwość wykonywania zawodu czy pracy pozwalającej na samodzielne życie co najmniej na średnim poziomie. Jeżeli mające miejsce u dziecka trwałe uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia doprowadziły do inwalidztwa, to jego widoki powodzenia na przyszłość uległy znacznemu pogorszeniu, w ten sposób, iż możliwość wyboru zawodu została ograniczona, gdyż z uwagi na swoje kalectwo pewnych zawodów

nie będzie ono mogło wykonywać, a w niektórych nie osiągnie sukcesu³⁴.

Szkoda na osobie w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, której skutkiem jest niezdolność do pracy, zwiększenie potrzeb lub zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość, powinna istnieć w chwili zgłoszenia roszczenia o rentę, a najpóźniej w chwili wyrokowania w tym przedmiocie³⁵. Jest ona bowiem obok zdarzenia, z którym ustawa łączy obowiązek odszkodowawczy, i związku przyczynowego, przesłanką powstania obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej także czynem niedozwolonym (deliktem). Gdy brak jest szkody, nie może być mowy o odpowiedzialności odszkodowawczej, nawet jeżeli miało miejsce bezprawne działanie sprawcy. Zatem nie jest możliwe zasądzenie renty, gdy trwałe następstwa w postaci kalectwa poszkodowanego co prawda pozwalają przewidywać stan zupełnej lub częściowej niezdolności do pracy zarobkowej czy zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość, ale zarówno w chwili zdarzenia wyrządzającego szkodę, jak i wyrokowania poszkodowany jako osoba małoletnia nie podjął jeszcze pracy³⁶. Jak to już

³⁴ Tak A. Szpunar, *Glosa do uchwały...*; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę tymczasową...*, s. 533–534; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 155; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 16.12.2004 r. I ACa 1097/04, OSA 2005, nr 10, poz. 38.

³⁵ Tak W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 665; zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNCPiUS 1965, nr 2, poz. 21.

³⁶ Zob. W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 666; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1097; nie tak stanowczo co do zmniejszenia widoków

wcześniej wyjaśniono, podstawą orzeczenia o rencie z art. 444 § 2 k.c. jest bowiem wystąpienie uszczerbku majątkowego jako następstwa uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Uszczerbku w tym wypadku polegającego na utraceniu korzyści, które małoletni poszkodowany mógłby osiągnąć, gdyby mu nie wyrządzono szkody na osobie. Warunkiem jego zaistnienia jest zatem fakt uzyskiwania przez małoletniego w chwili zdarzenia wyrządzającego szkodę dochodów z tytułu podjętego zatrudnienia lub wykorzystywania talentów. Dlatego też dopóki małoletni nie zacznie uzyskiwać dochodów z tytułu podjętego zatrudnienia lub wykorzystywania talentów, ta postać szkody w jego majątku nie wystąpi. Do tego bowiem czasu jego majątek nie powiększa się o korzyści odnoszone z wykonywania pracy zarobkowej lub wykorzystania indywidualnych właściwości. W konsekwencji brak jest tej przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej i żądanie zasądzenia renty nie może zostać uwzględnione. Jednak w następstwie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia mającego miejsce w okresie małoletniości poszkodowany może nigdy nie uzyskać zdolności do pracy zarobkowej ani przygotowania do komercyjnego wykorzystywania swoich talentów, choć osiągnie wiek, który gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę, pozwoliłby mu na uzyskiwanie dochodów z tego tytułu. W takiej sytuacji renta z art. 444 § 2 k.c. powinna zostać zasądzona dopiero od

powodzenia na przyszłość M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1730; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 693.

dnia, gdy uzyska on wiek i przygotowanie życiowe, które, gdyby nie zaistniał wypadek, pozwoliłyby mu podjąć pracę i korzystać z uzdolnień celem uzyskiwania dochodów. Z tym bowiem dniem zgodnie z normalną koleją rzeczy, gdyby nie szkoda na osobie, zakończyłyby zdobywanie wykształcenia i rozwijanie zdolności pozwalających na podjęcie pracy i uzyskiwanie dochodów. Zatem dopiero od tego momentu w jego majątku nastąpiłby uszczerbek w postaci utraconych korzyści z tego tytułu³⁷. Zanim małoletni poszkodowany nie osiągnie wieku i przygotowania życiowego, w którym gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę uzyskałby z tytułu zatrudnienia pierwszy zarobek, a dzięki swoim uzdolnieniom pierwsze korzyści majątkowe, mimo istnienia wysokiego prawdopodobieństwa, a nawet pewności, iż szkoda majątkowa będąca następstwem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia będzie miała miejsce, brak jest przesłanek do przyznania renty. Jednak w sytuacji oddalenia żądania o zasądzenie renty na rzecz małoletniego z powodu utraty zdolności do pracy i zmniejszenia się widoków powodzenia na przyszłość jako przedwczesnego, jak wynika z orzecznictwa, sąd powinien ustalić w sentencji wyroku odpowiedzialność pozwanego za szkody

³⁷ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNCPiUS 1965, nr 2, poz. 21; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27.05.1966 r. III CR 308/65, OSPiKA 1967, nr 7, poz. 179; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.04.1970 r. III PZP 34/69 wraz z glosą A. Ohanowicza OSPiKA 1971, nr 10, poz. 173; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.07.2005 r. II CK 771/04, niepubl.

mogące powstać w przyszłości³⁸. Warunkiem takiego orzeczenia zawsze jest fakt zgłoszenia przez małoletniego powoda żądania w tym przedmiocie (art. 321 k.p.c.). Może to nastąpić albo poprzez zamieszczenie w pozwie żądania ustalenia odpowiedzialności sprawcy na przyszłość (art. 189 k.p.c.), albo poprzez wywiedzenie powództwa o zasądzenie renty z tytułu utraconej zdolności do pracy lub zmniejszenia się widoków powodzenia na przyszłość. W tym ostatnim przypadku sąd, dokonując w wyroku ustalenia odpowiedzialności na przyszłość, po prostu częściowo uwzględni powództwo o zasądzenie renty, które jako przedwczesne zostaje oddalone. Ustalenie istnienia stosunku prawnego zawsze jest bowiem przesłanką rozstrzygnięcia w sprawie o spełnienie świadczenia.

A. Szpunar³⁹ wypowiadał się za zasądzeniem w takiej sytuacji na rzecz małoletniego renty z oznaczeniem daty, od której zacznie się wypłata poszczególnych rat, także jako renty tymczasowej, tak aby małoletni otrzymał pierwsze świadczenie w dniu, w którym osiągnąłby zdolność do pracy zarobkowej, gdyby nie uległ wypadkowi⁴⁰. Podnosił on, iż za zasądzeniem na rzecz

³⁸ Tak uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.06.1963 r. III CO 38/62, OSNC-PiUS 1965, nr 2, poz. 21; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.04.1970 r. III PZP 34/69 wraz z glosą A. Ohanowicza OSPiKA 1971, nr 10, poz. 173; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.07.2005 r. II CK 771/04, niepubl.

³⁹ Zob. A. Szpunar, *Glosa do uchwały...*; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę wypadkową...*, s. 534 i nast.; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę...*, s. 155–156.

⁴⁰ A. Szpunar, *Glosa do uchwały...*; A. Szpunar, *Roszczenie małoletniego o rentę wypadkową...*, s. 534.

małoletniego renty z zastrzeżonym terminem płatności przemawia interes małoletniego oraz względy natury faktycznej i ekonomii procesowej. Po pierwsze, samo istnienie szkody jest niesporne, albowiem poszkodowany z pewnością przystąpiłby do pracy, gdyby nie uległ wypadkowi. Wątpliwości może budzić tylko rozmiar straty, jaką poniósł powód. Po drugie, na przeszkodzie zasądzeniu w taki sposób renty nie stoją trudności z ustaleniem rozmiaru szkody, albowiem wiek poszkodowanego, jego uzdolnienia, dotychczasowe wykształcenie pozwalają na określenie rozmiarów powstałej szkody z dużym stopniem prawdopodobieństwa. Dotyczy to zarówno sytuacji, gdy utrata zdolności do pracy nastąpiła w całości, jak i częściowo. Rentę należy zasądzić w wysokości wypośrodkowanej, operując przy ustaleniu jej wysokości wielkościami przeciętnymi. Ostatecznie małoletniemu można przyznać rentę w wysokości przeciętnych zarobków. Zwrócił uwagę, iż w sytuacji, gdy nie zostanie zasądzona renta na rzecz małoletniego i po kilku latach poszkodowany wytoczy proces o rentę, zadanie sądu będzie trudniejsze, bo nadal nie będzie zwolniony od odpowiedzi na pytanie, ile zarabiałby poszkodowany, gdyby nie został kaleką, a upływ czasu sprawi, że przeprowadzenie pewnych dowodów stanie się niewykonalne (wzrosną trudności dowodowe, które uniemożliwiają prawidłową obronę dłużnikowi, a sądowi ustalenie stanu faktycznego). Z krytyką stanowiska orzecznictwa i doktryny przeprowadzoną przez A. Szpunara w sprawie niedopuszczalności zasądzenia na

rzecz małoletniego renty z powodu utraty widoków na przyszłość zgodził się M. Safjan⁴¹.

W świetle wcześniejszych rozważań należy się zastanowić, czy proponowane przez A. Szpunara rozwiązanie może dotyczyć renty tymczasowej. Mianowicie, jak wynika z art. 444 § 3 k.c., renta tymczasowa jest orzekana, gdy w chwili wyrokowania szkody nie da się dokładnie ustalić. Chodzi o to, że z przyczyn faktycznych nie jest możliwe ustalenie ostatecznych skutków uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, zwłaszcza ze względu na trwające leczenie⁴². Szkoda zatem ma miejsce. To wysokość tej szkody jest oznaczana tymczasowo. Nie jest bowiem możliwe ustalenie jej rozmiarów, gdyż okoliczności, od których zależy określenie wysokości renty, nie mają charakteru definitywnego⁴³. W sytuacji zgłoszenia przez małoletniego roszczenia o rentę z tytułu utraconej zdolności do pracy lub zmniejszenia się widoków powodzenia na przyszłość nie jest możliwe uwzględnienie go nie z powodu istnienia przeszkód w ustaleniu zakresu szkody,

⁴¹ M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1730.

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6.01.1977 r. IV CR 564/76, niepubl.; G. Bieniek, [w:] G. Bieniek [i inni], *Komentarz do Kodeksu cywilnego...*, s. 641.

⁴³ A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 810; W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 669; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1102–1103; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 257; M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1729–1730; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 694.

ale z tego powodu, że ona jeszcze w ogóle nie wystąpiła, gdyż mimo wystąpienia szkody na osobie w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia nie wystąpił jej skutek pośredni polegający na będącym konsekwencją tej szkody uszczerbku w majątku poszkodowanego małoletniego. Zatem szkoda majątkowa, w momencie, który decyduje o przyznaniu odszkodowania, nie ma jeszcze miejsca. Dlatego też należy uznać, iż w świetle art. 444 § 3 k.c. brak jest podstaw do uwzględnienia dochodzonego roszczenia poprzez orzeczenie renty tymczasowej. Zatem gdyby renta miała być zasądzona w okresie, kiedy małoletni poszkodowany z uwagi na wiek i przygotowanie życiowe nie posiada jeszcze zdolności do pracy oraz do uzyskiwania korzyści majątkowych przy wykorzystywaniu swoich indywidualnych zdolności, musiałaby być ona rentą docelową, a nie tymczasową. Jednak jak to już wcześniej wyjaśniono, zanim małoletni nie uzyska wieku, w którym osiągnąłby spodziewany zarobek lub inną korzyść majątkową, gdyby nie uległ wypadkowi, nie może być także zasądzona renta docelowa z uwagi na brak w jego majątku uszczerbku. W konsekwencji zgłoszone żądanie nie może zostać uwzględnione, nawet z odroczonej terminem płatności, nie tylko jako zasądzenie renty tymczasowej, ale również jako renty docelowej. Zresztą skoro A. Szpunar zastrzega, iż zasądzenie renty powinno nastąpić z odroczeniem terminu jej zapłaty i to do dnia, w którym małoletni osiągnąłby zdolność do pracy zarobkowej, gdyby nie uległ wypadkowi, to w zasadzie przyznaje, że uszczerbek w majątku poszkodowanego będący następstwem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia do chwili nadejścia ww.

terminu jeszcze nie nastąpił. Fakt oznaczenia z tego powodu w wyroku daty, od której zacznie się wypłata poszczególnych rat, świadczyłby o tym, że w chwili orzekania nie ziściły się przesłanki, od wystąpienia których zależy obowiązek naprawienia szkody poprzez zapłatę odszkodowania z tytułu utraty zdolności do pracy i zmniejszenia się widoków powodzenia na przyszłość. Termin ów zależy od zaistnienia u poszkodowanego szkody majątkowej polegającej na nieuzyskaniu pierwszego zarobku i korzyści majątkowej w konsekwencji nienabycia zdolności do pracy oraz przygotowania do korzystania z uzdolnień jako pośredniego następstwa uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, mimo iż gdyby nie zaistniało zdarzenie wyrządzające szkodę, zdolności te w terminie tym powinny wystąpić.

Moim zdaniem wydanie w okresie, kiedy małoletni poszkodowany z uwagi na wiek i przygotowanie życiowe nie może uzyskiwać zarobków i innych korzyści majątkowych, wyroku ustalającego odpowiedzialność sprawcy za skutki zdarzenia wyrządzającego szkodę, jakie mogą powstać w przyszłości, w sposób wystarczający zabezpiecza jego interes. Zwłaszcza że gdyby w tym czasie doszło jednak do zasądzenia na jego rzecz renty, to z uwagi na odroczony termin płatności i tak nie mógłby jej otrzymywać od razu, a dopiero od dnia wystąpienia terminu, od którego płatność została uzależniona. Niewątpliwie fakt wydania wyroku zasądzającego rentę przesądza, iż strony wiąże stosunek zobowiązaniowy, którego źródłem jest czyn niedozwolony powodujący szkodę na osobie w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia (art. 365 i 366 k.p.c.). Ustalenie istnienia

tego stosunku jest bowiem przesłanką orzeczenia o rencie. Jednak również skutkiem wyroku wydanego na podstawie art. 189 k.p.c. jest ustalenie istnienia między stronami ww. stosunku zobowiązaniowego. W przeciwieństwie do wyroku ustalającego stosunek prawny w uzasadnieniu wyroku zasądzającego rentę, w którego treści określono wysokość tego świadczenia, wskazuje się sposób, w jaki wielkość ta została wyliczona i w tym zakresie wiąże ono także sąd orzekający w sprawie zmiany wysokości renty (art. 907 § 2 k.c.). Sam mechanizm wyliczenia wysokości renty jest jednak z góry znany. Mianowicie wysokość renty wyrównawczej zawsze stanowi różnicę między dochodami, jakie poszkodowany osiągałby przypuszczalnie w okresie objętym roszczeniem o rentę, gdyby nie doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a dochodami, jakie faktycznie w tym okresie osiąga⁴⁴. W przypadku obliczania renty dla małoletniego na ustalenie dochodów, jakie przypuszczalnie by on osiągał gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę, będzie miało wpływ szereg okoliczności dotyczących jego osoby z chwili zdarzenia wyrządzającego szkodę, tj. wiek, w jakim ono nastąpiło, etap, na jakim w związku z tym zdarzeniem zakończyła się jego edukacja, postępy w nauce i związane z nimi szanse na uzyskanie wykształcenia, zdolności i talenty małoletniego oraz czy i jakie działania były podejmowane celem ich rozwijania, środowisko, w jakim się wychowywał itp.

⁴⁴ W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 666; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1099 i nast.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 255–256; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 691.

Okoliczności te pozwolą bowiem na ustalenie, biorąc pod uwagę doświadczenie życiowe, jak potoczyłyby się losy zawodowe poszkodowanego, gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę, czyli jakie wykształcenie mógłby zdobyć oraz czy wykorzystywałby naturalne właściwości, a poprzez to pozwolą na ustalenie prawdopodobnych dochodów, jakie by uzyskiwał. W oparciu o te ustalenia zostają zebrane przez sąd informacje na temat wysokości dochodów uzyskiwanych przez osoby o podobnym wykształceniu i uzdolnieniach celem przeprowadzenia porównania z dochodami uzyskiwanymi przez poszkodowanego już po wyrządzeniu mu szkody, zwłaszcza za czas dochodzonej renty. Również sąd orzekający w sprawie wysokości renty po wydaniu wyroku ustalającego odpowiedzialność na przyszłość musi zastosować ww. sposób wyliczenia wysokości renty, a jednocześnie, aby ustalić utracone przez poszkodowanego dochody, musi przeprowadzić takie same ustalenia odnoszące się do jego osoby. Przy czym w przypadku orzeczenia o rencie z oznaczonym terminem płatności z uwagi na różnicę czasową pomiędzy wydaniem wyroku a nastąpieniem terminu jej zapłaty, która przecież może wynosić nawet kilkanaście lat, mająca w międzyczasie miejsce zmiana stosunków spowoduje konieczność zwrócenia się w trybie art. 907 § 2 k.c. o zmianę wysokości tak zasądzonego świadczenia. Orzekając w tej sprawie, sąd co prawda nie będzie czynił ustaleń w przedmiocie okoliczności dotyczących osoby poszkodowanego z chwili zdarzenia wyrządzającego szkodę, gdyż będzie związany ustaleniami uczynionymi przez sąd poprzednio orzekający, ale będzie musiał na nowo zebrać informacje na temat dochodów

osób o podobnym wykształceniu i uzdolnieniach co poszkodowany. Orzeczenie o rencie docelowej bez odroczenia terminu płatności jest zaś wykonalne od razu po prawomocności. Dlatego też określona w tym wyroku wysokość świadczenia będzie wymagała zmiany w trybie art. 907 § 2 k.c., dopiero gdy w stosunku do stanu istniejącego w dniu zamknięcia rozprawy zmieniają się stosunki wpływające na jej wielkość (art. 316 k.p.c.). Jeśli chodzi o problem ewentualnego przedawnienia roszczenia o rentę, o której mowa w art. 444 § 2 k.c., to w świetle treści art. 442¹ k.c., zwłaszcza jego § 4, należy uznać, iż nie ma niebezpieczeństwa upływu terminu przedawnienia tego roszczenia o naprawienie szkody majątkowej jako skutku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia (szkody na osobie) wcześniej, niż małoletni poszkodowany uzyskałby wiek i przygotowanie życiowe, które, gdyby nie wypadek, pozwoliłyby mu podjąć pracę i korzystać z uzdolnień celem uzyskiwania dochodów. Poza tym należy pamiętać, że wyjątkowo możliwe jest uznanie zgłoszonego zarzutu przedawnienia za sprzeczny z art. 5 k.c. Ponadto także pod rządem art. 442¹ k.c. poszkodowany może mieć interes w uzyskaniu wyroku ustalającego odpowiedzialność sprawcy za szkody, które mogą wystąpić w przyszłości⁴⁵. Na koniec tej części rozważań trzeba zauważyć, że w odróżnieniu od sytuacji społecznej, jaka miała miejsce w latach 60. zeszłego stulecia, kiedy A. Szpunar pisał

⁴⁵ Zob. M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1713; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24.02.2009 r. III CZP 2/09, OSNC 2009, nr 12, poz. 168.

o zasądzeniu w stosunku do małoletniego renty z oznaczonym terminem płatności, w czasach obecnych nie można w sposób pewny mówić, iż każdy małoletni z chwilą uzyskania zdolności do pracy znajdzie zatrudnienie i to stałe. Z uwagi na zmienne warunki rynkowe i społeczne pewności takiej w dniu dzisiejszym nie mają osoby, które obecnie funkcjonują na rynku pracy. Trudno też w sposób stanowczy przewidywać, jak będzie kształtowała się sytuacja społeczno-ekonomiczna w perspektywie kilkunastu lat i czy w związku z tym osoby rozpoczynające pracę zawodową będą miały widoki na stałe zatrudnienie.

Należy jednak pamiętać, iż z treści przepisów kodeksu pracy wynika, iż osoby małoletnie w określonych warunkach mogą być zatrudniane. Mianowicie osoba, która ukończyła lat 16 może być zatrudniona, gdyż art. 190 § 2 k.p. stanowi, iż zabronione jest zatrudnianie osób poniżej 16 roku życia. W sytuacji zawarcia umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego odbywanego w formie nauki zawodu lub w formie przyuczenia do wykonywania określonej pracy (art. 191 § 5 k.p. oraz § 2 i § 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 5 grudnia 2002 r. w sprawie przypadków, w których wyjątkowo jest dopuszczalne zatrudnianie młodocianych, którzy nie ukończyli gimnazjum, osób niemających 16 lat, które ukończyły gimnazjum, oraz osób niemających 16 lat, które nie ukończyły gimnazjum, Dz. U. nr 214, poz. 1808) zatrudniona może być nawet osoba, która nie ukończyła 16 roku życia. Poza tym dozwolone jest wykonywanie przez dziecko, które nie ukończyło jeszcze 16 roku życia, pracy lub innych zajęć zarobkowych na rzecz podmiotu prowadzącego

działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową (art. 304⁵ § 1 k.p.). Wymaga ono jednak uprzedniej zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna tego dziecka, a także zezwolenia właściwego inspektora pracy. Dzieci są bowiem prawnie chronione przed pracą, która mogłaby szkodzić ich bezpieczeństwu, zdrowiu lub rozwojowi fizycznemu, umysłowemu lub społecznemu, lub narażać na niebezpieczeństwo ich kształcenie (art. 304⁵ § 3 k.p., art. 1 dyrektywy Rady 94/33/WE z dnia 22.06.1994 r. w sprawie ochrony pracy osób młodych, Dz. Urz. WE L 216 z 20.08.1994). Zatem także w przypadku zgłoszenia przez osobę, która nie ukończyła lat 18, roszczenia o rentę z tytułu utraty zdolności do pracy jako następstwa uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia należy ustalić, czy osoba ta pracowała i uzyskiwała stałe dochody oraz czy praca ta odbywała się zgodnie z ww. przepisami prawa pracy. Uzyskiwanie dochodów jedynie sporadycznie, a nie w sposób stały nie może stanowić argumentu za zasądzeniem renty z tytułu utraconych korzyści. Renta z art. 444 § 2 k.c. służy bowiem do naprawienia szkody przyszłej wyrażającej się między innymi w stale powtarzającej się utracie dochodów w konsekwencji utraty zdolności do pracy. Jest bowiem świadczeniem okresowym (art. 903 k.c.), czyli powtarzającym się cyklicznie w określonych odstępach czasu. Fakt zatrudnienia małoletniego, ale niezgodnie z przepisami prawa pracy, nie uzasadnia zasądzenia na jego rzecz renty z tytułu utraconych dochodów. Za podstawę określenia renty odszkodowawczej nie można bowiem brać zarobków uzyskiwanych przez poszkodowanego niezgodnie z obowiązującym prawem lub

zasadami współżycia społecznego⁴⁶. Przykładem osób poniżej 18 roku życia uzyskujących stałe dochody z wykonywanej pracy są dzieci odgrywające w serialach role głównych bohaterów.

Nie ma sporu co do tego, że z tytułu utraty zdolności do pracy i zmniejszonych widoków powodzenia na przyszłość roszczenie o rentę zostanie uwzględnione, gdy poszkodowany małoletni osiągnie wiek i przygotowanie życiowe, które, gdyby nie zdarzenie wyrządzające szkodę, pozwoliłoby mu na podjęcie pracy i korzystanie ze swoich talentów. W przypadku osoby, która w chwili zdarzenia wyrządzającego szkodę pracowała, ustalenie wysokości renty z tytułu całkowitej lub częściowej utraty zdolności do pracy następuje przez określenie różnicy między zarobkami, jakie poszkodowany osiągałby przypuszczalnie w okresie objętym roszczeniem o rentę, gdyby nie doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a zarobkami, jakie faktycznie w tym okresie osiąga bez zagrożenia dla swego stanu zdrowia⁴⁷. Zatem ustalenie renty zawsze wymaga uwzględnienia konkretnej i zindywidualizowanej sytuacji osoby występującej z żądaniem⁴⁸. Gdy poszkodowanym jest osoba, która na skutek doznania uszkodzenia ciała i rozstroju zdrowia w okresie małoletniości nie mogła zdobyć

⁴⁶ Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6.06.1968 r. I CR 148/68, OSNCPIUS 1969, nr 11, poz. 199; A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania...*, s. 73.

⁴⁷ W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 666; Z. Masłowski, *Kodeks cywilny...*, s. 1099 i nast.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 255–256; A. Śmieja, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 691.

⁴⁸ W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 667.

wykształcenia i zawodu, za podstawę określenia renty odszkodowawczej należy z reguły przyjąć przeciętne zarobki osiągnięte przez pracowników w danym okresie. Stwierdzenie wyjątkowych okoliczności polegających np. na występowaniu szczególnych talentów czy uzdolnień małoletniego w określonym kierunku pozwoli na ustalenie wysokości renty w oparciu o dochody osób o podobnych uzdolnieniach, tj. dochody, jakie one uzyskują, wykorzystując te zdolności⁴⁹.

⁴⁹ Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.11.1977 r. I CR 380/77, niepubl.; A. Cisek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011, s. 809.